

Микола Кордон,
кандидат історичних наук,
доцент кафедри історії України
Житомирського державного
університету ім. І.Франка

ЄВРОПА ЗНАНЬ

В статті мовиться про освітні системи в країнах Європейського Союзу, активізацію там інвестицій в людські ресурси і професійну підготовку фахівців, використання в освіті телекомунікаційної інфраструктури, підвищення знань протягом життя. Зазначається, що освітні ініціативи ЄС виходять за його межі, зокрема надається допомога українським освітянам і науковцям.

Ключові слова: *Європейський Союз, Україна, знання, освіта, грамотність, іноземні мови, комп'ютер.*

Сьогодні основне національне багатство мають складати вже не сировинні ресурси та засоби виробництва, а так званий живий, тобто людський капітал. Не можна не помітити, що саме ті нації досягли економічного прогресу, які в основу всього поставили національну ідею, духовність народу, освіченість суспільства.

Якщо раніше вважалося, що витоки підвищення продуктивності праці зумовлюються фізичними можливостями робітника, то в сучасному виробництві переваг набув інтелектуальний аспект трудового процесу. Світовою практикою доведено, що інвестиції в людський капітал – найефективніші. Продуктивність праці від техніки залежить тільки на 20 %, а на 80 % від людини. Сьогодні економічне зростання на 16 % забезпечується фізичним капіталом, на 20 % – природним і на 64 % – людським капіталом, основу якого становить освітній потенціал [13, с. 59].

Головні чинники успіху сьогодні – розумові здібності людини, її почуття, ініціатива, уява, вміння створити інноваційний товар, щоб його можна було найвигідніше реалізувати на ринку. Вартість же товару останнім часом визначається обсягом вміщеного в ньому знання. Нинішній

прогрес у суспільстві неможливий без прогресу людини. У нехтуванні творчим потенціалом особистості й полягає одна з основних причин (поруч з нехтуванням побутовими потребами людини, відсутністю широкого та вільного спілкування СРСР з цивілізованим світом) краху радянської системи.

Отже, найбільшим багатством стає саме людина, її освітній та культурний рівень розвитку. На цьому наголошував Папа Римський Іоанн Павло II. «Якщо колись, – писав він, – вирішальним фактором виробництва була земля, а пізніше – капітал, який сприймався як сукупність знарядь праці, то нині все більшою мірою вирішальним фактором стає сама людина, тобто її здатність до пізнання, яке виявляється через наукове знання, її здатність до солідарності, її здатність вгадувати і задовольняти потреби іншого» [7, с. 158].

На світовому ринку вищої освіти європейські країни займають провідне становище. Про те, що вони знаходяться серед найкращих за освітою, свідчать дослідження вчених Мельбурнського університету (Австралія) про якість навчання у вузах. Експерти порівнювали освітні системи у різних країнах світу за більш ніж 20 критеріями, спробували оцінити національні системи вищої освіти. До першої п'ятірки потрапили такі країни, як США, Королівство Швеція, Канада, Фінляндська республіка та Королівство Данія.

США лідирують у світі за розміром інвестицій у вищу освіту та за кількістю опублікованих наукових статей. Україна – на 25 місці, що є високим показником. 24-ту позицію займає Королівство Іспанія, а 26 – Чеська Республіка. У ТОП-25 увійшли 16 європейських держав, в тому числі Україна.

ТОП-25 найкращих країн для здобуття вищої освіти: [14].

1) США	9) Нідерланди	18) ПАР
2) Швеція	10) Велика Британія	19) Ізраїль
3) Канада	11) Сингапур	20) Японія
4) Фінляндія	12) Австрія	21) Тайвань
5) Данія	13) Бельгія	22) Південна Корея
6) Швейцарія	14) Нова Зеландія	23) Португалія
7) Норвегія	15) Франція	24) Іспанія
8) Австралія	16) Ірландія	25) Україна.
	17) Німеччина	
	18) Гонконг	

Сьогодні бути грамотним це:

- мати освіту на рівні середньої школи;
- вміти працювати на комп'ютері;
- спілкуватися рідною та іноземними мовами;
- швидко працювати з інформацією.

Одним з пріоритетів Європейського Союзу є активізація інвестицій в людські ресурси і професійну підготовку, які є основними активами Європи. За статистикою, в Євросоюзі 75 % дітей у віці 6–17 років уже користуються Інтернетом, а 50 % 10-річних мають мобільні телефони [8, с. 26]. В країнах ЄС приєднані до Інтернету всі школи.

За показником телекомунікаційної інфраструктури Україна посідає 73 місце у світі. Кількість інтернет-користувачів на 100 осіб в Україні становить у середньому 22,51; кількість фіксованих телефонних ліній – 28,65; мобільних підключень – 121,09; інтернет-підключень – 3,59. Рівень проникнення інтернет-послуг на 100 жителів становить 8 %. За інформацією Єврокомісії, середній показник проникнення інтернет-послуг на 100 жителів у країнах ЄС вже на початок 2008 року перевищив 40%, в Угорщині досяг 70 %, у Словаччині – 50 %. Рівень проникнення мобільного Інтернету в світі становить 14 %, в Європі – 51 %, у країнах, що розвиваються, – 6 % [5].

Європейський Союз визнає важливість освіти і безпосереднього підвищення знань протягом життя, необхідність володіння декількома мовами і технічними навиками. У 2004 році 9,4 % дорослого населення ЄС проходили навчання та перекваліфікацію. 45 % громадян ЄС розмовляють як мінімум однією іноземною мовою, а 28 % – двома. Найбільші поліглоти серед європейців – люксембуржці. Майже кожен володіє другою мовою. Найбільш поширеною іноземною мовою в ЄС залишається англійська мова. Нею володіють 38 % європейців. Більше всього європейців розмовляє на німецькій мові як рідній. Для 24 % всіх громадян ЄС німецька – «перша мова», потім йдуть французька і англійська (по 16 % на кожній). 83 % європейців вважають, що знання іноземних мов є дуже важливим (53 %) або досить важливим (30 %) для роботи і приватного життя. Вивчення, знання громадянами України іноземних мов буде сприяти її євроінтеграційним зусиллям.

В Європейському Союзі питання освіти перебувають переважно у компетенції країн-членів. Однак Євросоюз як такий відіграє дедалі помітнішу роль через започаткування й підтримку нових освітніх ініціатив, допомогу країнам-членам у координації освітньої політики, обміні кращим досвідом.

Головним всеєвропейським освітнім документом є Стратегія європейського співробітництва в освіті та тренінгах до 2020 року. Вона визначає спільні для Союзу цілі, яких планується досягти протягом 2011–2020 років. Зокрема,

- не менше 95 % дітей віком від 4 років і до початку шкільного навчання повинні бути охоплені програмами дошкільної освіти;

- принаймні до 15 % має бути зменшено частку молоді віком 15 років, яка має незадовільний рівень грамотності читання, математики та природознавства;

- частка молодих людей, які дочасно завершують освіту та професійне навчання, не повинна перевищувати 10 %;

- частка осіб з вищою освітою у віковій групі 30–34 роки має складати не менше 40 %.

Освітні ініціативи Європейського Союзу виходять за його межі. По-суті, освіта стала інтегральною частиною зовнішньої політики ЄС і так чи інакше присутня в таких сферах його діяльності як розширення, Європейська політика сусідства та розвиток. У світі, зокрема, і в Україні, добре відомими є такі освітні програми як Темпус, Еразмус Мундус та Жана Моне. Вони спрямовані на студентські та академічні обміни, співробітництво між вищими навчальними закладами. У рамках програми ЄС Темпус – допомога країнам-партнерам у сфері вищої освіти фінансувався освітній проект Євросоюзу «На шляху до моделей дослідницьких університетів у вищій освіті Росії, України та Молдови». Його мета – охорона прав інтелектуальної власності та комерціалізація технологій.

20 березня 2015 року Україна стала повноправним членом європейського дослідницького простору, підписавши угоду про участь у рамковій програмі з наукових досліджень та інновацій ЄС «Горизонт – 2020», ставши її асоційованим членом. Віднині Україна може використовувати всі фінансові можливості «Горизонту», а фонд програми становить 80 мільярдів євро,

розробляти власні проектні пропозиції, формувати наукові консорціуми та отримувати фінансування як координатори проектів.

«Горизонт – 2020» – реальна перспектива для українських науковців, університетів, науково-дослідних установ долучитися до спільних європейських досліджень і подолати ізоляцію. Умови української участі в програмі безпрецедентні. Знижка для України, а кожний учасник «Горизонту» сплачує певну суму внеску, становить 95 %. Повна вартість участі України у програмі – 35,5 мільйона євро. З огляду на складну фінансову ситуацію, крім знижки, для України передбачили й можливість повернення половини суми, що лишилася, за програмами міжнародної технічної допомоги. Також сплату першого внеску за 2015 рік перенесли на період з 2016-го до 2020 року [4, с.3; с.5].

Характеризує рівень розвитку держав, визначає їхні шанси ввійти до числа технологічно розвинутих країн показник кількості дослідників, вчених на 10000 населення. У 1998 році в Україні він становив близько 27 осіб, а в технологічно розвинутих європейських країнах – 60–70. На 2005 рік кількість учених-дослідників у розрахунку на 1 мільйон населення в Україні становила понад 2 тисячі осіб, тим часом як у Швеції – понад 5 тисяч, Фінляндії, яка займає в рейтингах конкурентоспроможності перше місце, – понад 7 тисяч осіб [15, с. 26].

За кількістю науковців на тисячу зайнятого населення Україна опустилася до найнижчого в Європі рівня – 3,7 чол. (у Польщі – 6,4; Чехії – 8,8; Німеччині 11,5; по країнах Європейського Союзу – 9,2).

Частка виконавців наукових досліджень і розробок (дослідників, техніків та допоміжного персоналу) в загальній кількості зайнятого населення у 2012 році в Україні становила 0,52 %, у тому числі дослідників – 0,34 %. За даними 2010 року, у країнах Європейського Союзу найвищим цей показник був у Фінляндії (3,27 і 2,34 %), Данії (3,12 і 2,02 %) та Португалії (2,17 і 1,93 %), найнижчим – у Румунії (0,42 і 0,33 %), Кіпру та Болгарії (0,68 і 0,46 %) [7, с. 1].

За різними оцінками, Україна в 90-ті роки ХХ століття втратила від 15 до 20 % свого інтелектуального потенціалу, в результаті еміграції найбільш кваліфікованих працівників [2, с. 27].

Чисельність докторів наук, які виїхали з України за кордон:

- 1995 рік – 59;
- 1998 рік – 19;
- 1999 рік – 32;
- 2000 рік – 26;
- 2004 рік – 13;
- 2005 рік – 8 чоловік [11, с. 197].

Чисельність кандидатів наук, які виїхали з України за кордон:

- 1997 рік – 129;
- 1998 рік – 98;
- 1999 рік – 104;
- 2000 рік – 125;
- 2004 рік – 74;
- 2005 рік – 45 чоловік [12, с. 199].

Інтелектуальний капітал України, на який було затрачено значні ресурси і час, тепер не працює на країну, через що втрачено стратегічні конкурентні переваги.

Показник насиченості економіки науковими кадрами в Україні становить 6 на 1 тисячу економічно активного населення, що лише на одиницю перевищує порогове значення. Для порівняння: у Литві та Угорщині – 12, у Польщі – 8, в Європейському Союзі – 15,5 [10].

Один із показників, за яким можна судити про місце країни у світовій науці, - індекс цитування учених. За ним у базі даних Scopus п'ять країн Західної Європи входять у першу десятку. Україна там посідає 33 місце, розташувавшись між Новою Зеландією та Аргентиною. Протягом 1996–2007 років українські науковці опублікували 74,25 тисяч робіт, при цьому середня кількість цитат на один документ становила 3,31. Це вдвічі менше, ніж, приміром, у поляків, які видали понад 209 тисяч статей. Проте навіть 33 місце України в рейтингу –

неабиякий здобуток з огляду на те, що у списку представлені дані з 233 країн.

Внесок країн у світову науку [3]

Країна	Кількість статей	Кількість цитат	Кількість цитат на один документ
США	4307536	72315171	17,29
Велика Британія	1242464	17140454	14,78
Японія	1220415	11953831	10,12
Китай	1217169	3969504	4,61
Німеччина	1132583	14435211	13,46
Франція	822978	2409794	12,88
Канада	628843	8371847	14,84
Італія	608338	6809577	12,29
Іспанія	448240	4373765	11,07
Росія	405278	1778817	4,42
Польща	209076	1250544	6,61
Україна	74248	241875	3,31
о. Святої Єлени	1	2	2

В країнах з розвинутою ринковою економікою науковці являють собою досить забезпечений прошарок суспільства, але не найбільш забезпечений (як, наприклад, було у колишньому Радянському Союзі), порівняно з промисловцями, менеджерами, комерсантами. Наука й освіта – це специфічні види людської діяльності, які у цивілізованому світі дозволяють при достатній забезпеченості задовольняти інтелектуальні потреби і направляти їх на користь суспільству.

В розвинутих країнах створюються дослідницькі університети з інфраструктурою, що забезпечує співпрацю освіти, науки та бізнесу (в США у 2000 році було 260 таких університетів, Німеччині – 70, Великій Британії – 73, Іспанії – 41). Один з флагманів світового інноваційно-технологічного розвитку – ФРН – витрачає на НДДКР приблизно 2,5 відсотка валового внутрішнього продукту. Середній рівень по Євросоюзу – 1,9 відсотка. Уряд ФРН планує довести ці витрати до 3 відсотків. Крім того, майже 40 мільярдів доларів складають щорічні витрати на НДДКР приватного сектору економіки. На ФРН припадає більше 18 відсотків світових заявок на патенти (США – 26 відсотків, Японія – 17 відсотків) [9].

В Україні частка валового внутрішнього продукту на науку протягом тільки першого десятиріччя незалежності зменшилась у 1,24 рази і склала 1,2 відсотка валового внутрішнього продукту. Але необхідно мати на увазі, що і валовий внутрішній продукт знизився більш ніж наполовину. Це означає значне скорочення абсолютних витрат на науку [1, с. 19].

Наука є найефективнішою сферою капіталовкладень. В світовій практиці прийнято вважати, що прибуток від капіталовкладень в неї становить 100–200 % і набагато вище прибутку інших галузей. За даними закордонних економістів, на один долар затрат на науку прибуток в рік складає 4–7 доларів і більше. В Україні ефективність науки також висока. На одну гривню, затрачену на науково-дослідницькі роботи і дослідно-конструкторські розробки, прибуток становить 3–8 гривень. Інтелект нації є підвалиною, на якій тримаються і економіка, і господарство, і культура, і суспільство загалом. Ті країни, які дбали про національний інтелект, плекали науку і вчених справді вийшли у розряд цивілізованих і технологічно розвинутих країн. Той, хто має великий науковий потенціал, відродить суспільство з попелу.

Список використаних джерел та літератури:

1. Вегерат С. А. Трансформація економіки України та її соціальні наслідки // Економічний часопис – XXI. – 2011. – № 1–2. С. 19.
2. Гнибіденко І. Трансформація зайнятості сільського населення в умовах аграрних перетворень // Економіка України. – 2005. – № 4. С. 27.
3. Євробюлетень, 2009. – № 1. С. 26.
4. Караваєва О. Труднощі перекладу // Урядовий кур'єр. – 2010. – 22 червня.
5. Моїсєєва Т. Українці матимуть «Горизонт» можливостей. Урядовий кур'єр. – 2015. – 21 березня. С. 3.; Моїсєєва Т. Європейські університети зацікавлені в українських партнерах // Урядовий кур'єр. – 2015. – 22 квітня. С. 5.
6. Нагребецька І., Нестеряк Ю. Уряд без паперів? Можливо! // Урядовий кур'єр. – 2012. – 8 травня.
7. Пасічник В. Соціально-економічні аспекти європейської та євроатлантичної інтеграції // Актуальні питання євроатлантичної інтеграції України. Збірник наукових праць. Вип. 5. – К., 2005. С. 158.
8. Попович О. Саме час схаменутися! Атестація наукових кадрів має стати прерогативою вчених і наукових установ, а не бюрократів // Дзеркало тижня. – 2014. – 1–6 березня. С. 1.

9. Семиноженко В. Україна в 2020 році: дві версії одного майбутнього // Урядовий кур'єр. – 2010. – 14 серпня.

10. Семиноженко В. Яка інноваційна політика потрібна Україні? // Урядовий кур'єр. – 2010. – 28 жовтня.

11. Стратегія і тактика науково-технологічної політики: зарубіжний досвід, проблеми та перспективи України // Науково-інформаційний збірник. Вип. 34. – К., 2006. С. 197.

12. Стратегія і тактика науково-технологічної політики: зарубіжний досвід, проблеми та перспективи України // Науково-інформаційний збірник. Вип. 34. – К., 2006. С.199.

13. Україна – НАТО, 2006. – № 6, С. 59.

14. Україна – серед найкращих за освітою // Урядовий кур'єр. – 2012. – 16 травня.

15. Шнипко О. Нагромадження основного капіталу як фактор конкурентоспроможності економіки // Економіка України. – 2005. – № 7. С. 26.

M. Kordon. EUROPE OF KNOWLEDGE

The article says about educational systems in the countries of the European Union, about the activation of investment into human resources and professional training of specialists, about the usage of telecommunication technologies in education and about the improvement of knowledge during the lifetime. It is indicated that educational initiatives of the European Union go beyond its borders, in particular, the support Ukrainian educationalists and scientists.

In 2015 Ukraine entered the European research space having become an associated member of the EU framework program for Research and Innovation "Horizon 2020". It gives Ukrainian scientists an opportunity to join common European researches and to overcome isolation.

The systems of higher education of the European countries are one of the best in the world. Top 5 includes the USA, Canada, Sweden, Finland and Denmark. In top 25 there are 16 countries, including Ukraine.

Key words: *the EU, Ukraine, knowledge, education, literacy, foreign languages, computer.*

M. Kordon. EUROPA WIEDZY

W artykule rozpatrywano systemy oświaty w państwach należących do Unii Europejskiej, aktywizację tam inwestycji w zasoby ludzkie i przygotowanie zawodowe fachowców, wykorzystanie infrastruktury telekomunikacyjnej w oświacie, udoskonalenie wiedzy w ciągu życia. A także zaznaczono, że inicjatywy oświatowe Unii Europejskiej wychodzą za jej zasięgi, w szczególności wspierają ukraińskich pracowników oświaty i naukowców.

Słowa kluczowe: *Unia Europejska, Ukraina, wiedza, oświata, piśmienność, języki obce, komputer.*